SOG‘LOM TURMUSH TARZINI KREATIV YONDASHUVLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

Saidmurodov Zafarbek Ulug‘bek o‘g‘li - Guliston davlat pedagogika instituti talabasi
e-mail: saidmurodovzafarbek707@gmail.com

Anotoratsiya. Ushbu tadqiqot maktablar va kollejlarning o‘quvchilar o‘rtasida chekish odatlarining oldini olish va yumshatishda ta'lim muassasasi sifatidagi rolini tushunishga qaratilgan. Metodologiya hujjatlarni tahlil qilish,

kuzatish va chuqur intervyularni o‘z ichiga olgan va ma'lumotlar Talkott Parsonsning tizimlar nazariyasi asoslari yordamida sinchkovlik bilan tekshirilgan.

Kalit so‘zlar. maktab va kollejlarning roli; chekish hatti-harakati; talaba

Kirish. Tadqiqot xulosalari quyidagilardan iborat:

1.Maktablar va kollejlarni institutsional tizim sifatida ko‘rish ularning har biri o‘ziga xos rolga ega bo‘lgan, lekin bir-biri bilan bog‘liq bo‘lgan aktyorlar tomonidan boshqariladigan iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy kichik tizimlar tarkibini ochib beradi;

2.Maktablar va kollejlar davlat byurokratiyasining ierarxik tizimida yuqori byurokratiya tomonidan ishlab chiqilgan siyosatni amalga oshiradilar va amalga oshiradilar ;

3.Maktab yoki kollej o‘quvchilari chekuvchilar turli toifalarni namoyish etadilar, shu jumladan faol chekuvchilar, tengdoshlariga taqlid qiluvchilar, tajriba o‘tkazuvchilar va boshqalar. stilistik sabablarga ko‘ra chekishni qabul qilish;

4.Maktablar va kollejlarning talabalarning chekish xatti-harakatlarini yumshatishdagi roli direktor, direktor o‘rinbosari, maslahatchi o‘qituvchilar va sinf o‘qituvchilarini o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, hali ham talabalarning chekish xatti-harakatlarini butunlay yumshatishga to‘sqinlik qiladigan ba'zi kamchiliklar mavjud, masalan, etarli darajada nazorat va nazorat yo‘qligi, izchil yo‘l-yo‘riq, ota-onalar bilan cheklangan hamkorlik, o‘qituvchilarning maktab va kollej binolarida chekish holatlari.

Tadqiqot maqsadi. Tadqiqot O‘zbekistonda, xususan, Guliston viloyatida o‘smirlarning chekish xulq-atvorini bartaraf etishda ta’lim muassasasi sifatida kollejlarning rolini o‘rganishga qaratilgan. Oldingi tadqiqotlar mamlakatda o‘smirlar chekishning turli jihatlarini o‘rgangan bo‘lsa-da, bu xatti-harakatlarga qarshi kurashda kollejlarning o‘ziga xos roli haqida cheklangan munozaralar mavjud. Tadqiqot Guliston shahridagi kollej o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ayniqsa, 14-18 yosh guruhiga alohida e’tibor qaratilgan bo‘lib, bunda chekishning ortib borayotgan tendentsiyasi kuzatilmoqda. Tadqiqotning maqsadi kollejda talabalar orasida chekish xulq-atvorini hal qilish uchun kollejlar tomonidan qo‘llaniladigan strategiyalarni aniqlashga qaratilgan bo‘lib, yakuniy maqsad kollej muhitida talaba chekuvchilarning ko‘payishini oldini olishdir.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda Guliston shahridagi bir nechta kollejlarda 2023-yilning fevralidan apreligacha bo‘lgan uch oy davomida o‘tkazilgan etnografik yondashuvga ega sifatli usul qo‘llanildi. Ma’lumotlar yig‘ish jarayoni kollejdagi vaziyatni tushunish, talabalarning chekish ehtimoli bo‘lgan hududlarini aniqlash va kuzatishdan boshlandi. o‘quvchilarning chekish xulq-atvorini kuzating. Uchinchi bosqich batafsilroq ma'lumot olish uchun chuqur suhbatlardan iborat edi.

Suhbat uslubida maqsadli tanlab olish qo‘llanildi, intervyu uchta direktor, o‘n o‘qituvchi va o‘n besh nafar talaba bilan o‘tkazildi, ular o‘nta chekuvchi va beshta chekmaydigan. Ma'lumot beruvchini tanlash tadqiqotchi tomonidan tadqiqot savollarini hal qilish uchun bayon etilgan fikrlarga asoslanadi.

Tadqiqot natejalari va muhokamasi. Ko‘pchiligi hali ham talabalar bo‘lgan o‘smirlar orasida chekuvchilarning ko‘pligi maktablar ushbu muammoni hal qilishda muhim rol o‘ynashi mumkinligini ta'kidlaydi. Maktablar va kollejlar bu kontekstda muhim ahamiyatga ega, chunki o‘smirlar u erda ko‘p vaqt o‘tkazadilar. Maktablarda amalga oshirilgan uzoq o‘quv soatlari bilan ular ko‘pincha o‘smirlar uchun ikkinchi uyga aylanadi. Masalan, maktablarda yoki kollejlarda talabalar kuniga taxminan 5-6 soat davomida o‘quv faoliyati bilan shug‘ullanadilar. Bu uzaytirilgan vaqt maktablar va kollejlarga tadbirlarni ko‘proq nazorat qilish va talabalarga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish imkonini beradi.

Talabalarning chekish xulq-atvorini hal qilishda maktab va kollej rolining ahamiyatini tahlil qilish uchun tadqiqot Talkott Parsonsning tizimli funktsional nazariyasidan foydalanadi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, jamiyat o‘zaro bog‘langan qismlarni o‘z ichiga olgan tizim sifatida qaraladi. Jamiyat o‘z a'zolari (aktyorlari) o‘rtasida ma'lum ijtimoiy qadriyatlar bo‘yicha kelishuv asosida birlashtirilib, uni o‘zaro bog‘liq va o‘zaro bog‘liq ijtimoiy tizimlar yig‘indisiga aylantiradi [4]. Bunda maktab o‘zaro bog‘langan va o‘zaro bog‘liq bo‘lgan aktyorlar, jumladan, direktor, direktor o‘rinbosari, o‘qituvchilar va o‘quvchilardan iborat tizim sifatida qabul qilinadi. Tizimdagi ushbu ishtirokchilar tizim barqarorligini va o‘zaro kelishilgan qadriyatlarga muvofiq ishlashini ta'minlash uchun o‘zaro bog‘liq va o‘zaro bog‘liq bo‘lgan alohida maqom va rollarga ega. Asosan, Parsons tizimi butun tashkilotning barqarorligi va barqarorligini ta'minlash, uning mohiyatini saqlab qolish va muhim o‘zgarishlarning (muvozanat) oldini olishga qaratilgan [5].

Maktabdagi aktyorlar, shu jumladan direktor, direktor o‘rinbosari, o‘qituvchilar va talabalar o‘zlarining alohida maqomlari va rollariga ega bo‘lgan asosiy komponentlardir. Maktab tizimida direktor eng yuqori maqomga ega, o‘quvchilar esa eng past maqomga ega. Agar tarkibiy qismlardan birida nomuvofiqlik yoki og‘ish bo‘lsa, boshqalar uni nazorat qilishga va tuzatishga harakat qilishadi. Maktabda o‘quvchilarning chekish xatti-harakatlari maktab tizimidagi og‘ish deb hisoblanadi. Tizimning qadriyatlar va me'yorlarga muvofiq samarali ishlashi ushbu komponentlar o‘ynagan rollarga sezilarli darajada bog‘liq.

Xulosa. Talabalarning chekish xulq-atvorini hal qilishda maktablar/kollejlarning roli muhim hisoblanadi, turli strategiyalar va siyosatlar ijobiy natijalarga hissa qo‘shadi. Maktab/kollej direktorlarining ma'lumotlariga ko‘ra, so‘nggi besh yil ichida chekish bilan bog‘liq huquqbuzarlik holatlari sezilarli darajada kamaygan. Jazo va tahdidlar berish, boshqa maktab/kollej a'zolari va ota-

onalar bilan hamkorlik qilish, chekishning zarari bo‘yicha kampaniya kabi asosiy tashabbuslar katta ta'sir ko‘rsatdi. Ushbu sa'y-harakatlar talabalarning chekish bo‘yicha oqilona qarorlar qabul qilishlariga yordam beradi.

Biroq, amalga oshirilayotgan siyosat va sa'y-harakatlarga qaramay, o‘quvchilarning maktab binolari ichida yoki tashqarisida chekish faoliyati bilan shug‘ullanishiga imkon beruvchi bo‘shliqlar mavjud. Bu bo‘shliqlar orasida maktabda/kollejda chekadigan o‘qituvchilar, atrofdagi yashirin joylarda chekishga olib keladigan nazoratning etarli emasligi, maktab va ota-onalar hamkorligining cheklangan intensivligi va chekuvchilarni o‘rgatishda barqarorlik muammolari kiradi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun maktab/kollejda chekuvchi o‘qituvchilarni yanada jiddiyroq jazolash, talabalar nazoratini kuchaytirish, o‘quvchilarning kirishini yanada qattiqroq va tizimli ravishda nazorat qilish, murabbiylik va nazorat qilish bo‘yicha ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish va doimiy murabbiylik sa'y-harakatlari taklif etiladi. talabalar. Ushbu tavsiyalar o‘smirlarning chekish xulq-atvorini bartaraf etish bo‘yicha sa'y-harakatlarni optimallashtirish va muammoni yanada samarali hal qilishni ta'minlash, vaqt o‘tishi bilan talabalar sonining ko‘payishining oldini olishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR VA MANBALAR RO‘YXATI

1. Defo, I. N., Semon Dubas, J., Somerville, L. H., Lugtig, P. va van Aken, M. A. (2016). O‘smirlarning chekish rivojlanishidagi shaxsiy va ijtimoiy omillarning o‘ziga xos roli. Rivojlanish psixologiyasi, 52(12), 2044.

2. Kun.uz, (2021). O‘zbekiston aholisining Qancha Foizi Chekuvchilar Ekani ma’lum xizmat. Kun.uz. https://kun.uz/uz/news/2021/11/12/ozbekiston-aholisining-qancha-foizi-chekuvchilar-ekani-malum-qilindi

3. Lidz, V. (2003). Talkott Parsons. Blekvellning asosiy klassik ijtimoiy nazariyotchilarga hamrohi, 376.

4. Ormerod, R. (2020). Sotsiologik funksionalizm tarixi va g‘oyalari: Talkott Parsons, zamonaviy sotsiologik nazariya va OR uchun dolzarbligi. Operatsion tadqiqotlar jamiyati jurnali, 71 (12), 1873-1899.

5. Rost24.uz (2022)O`zbekistonda 1.7 foiz Maktab o`quvchilari Nosvoy Chekadi va Ular Orasida Qizlar Ham Bor. Rost24. (n.d.). https://rost24.uz/oz/news/1221

6. Roy, A., Rawal, I., Jabbour, S. va Prabhakaran, D. (2017). Tamaki va yurak-qon tomir kasalliklari: dalillarning qisqacha mazmuni. Yurak-qon tomir, nafas olish va ular bilan bog‘liq kasalliklar. 3-nashr.